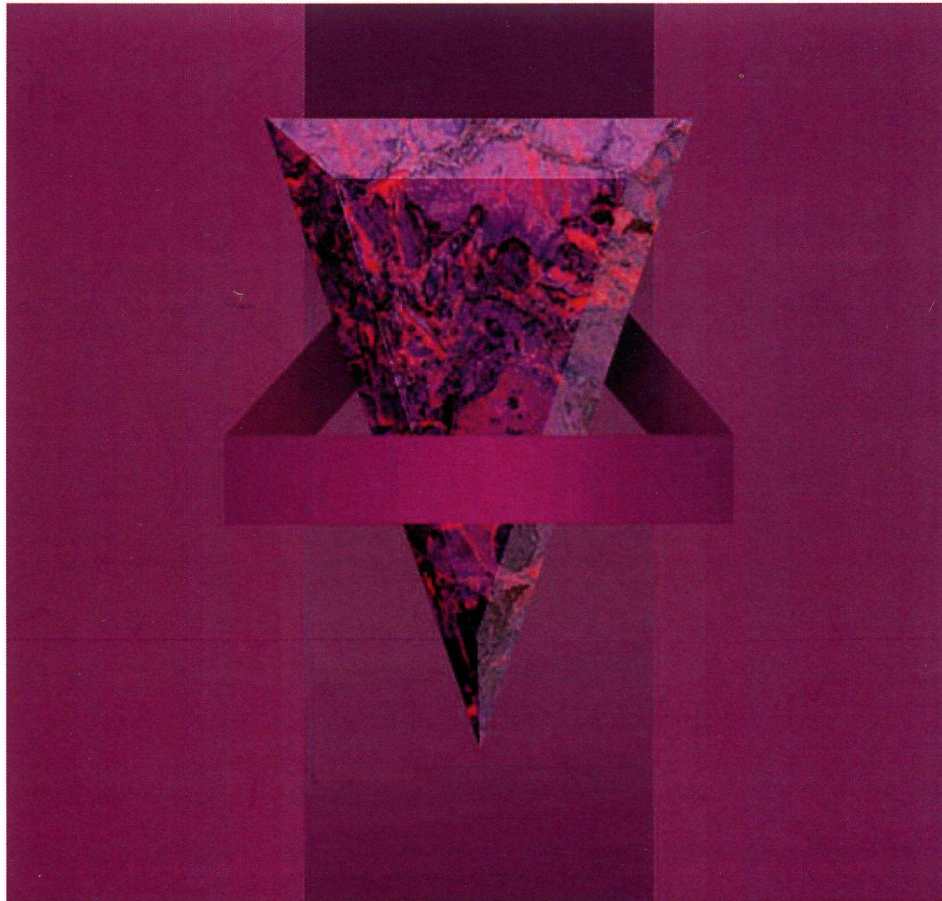

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Харківська державна академія дизайну і мистецтв

ФІЛОСОФІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Випуск 7

ХДАДМ

2012

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Харківська державна академія дизайну і мистецтв

ФІЛОСОФІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Науково-теоретичний і практичний журнал

2012, № 7

Засновник видання:

Харківська державна академія дизайну і мистецтв
Видання засновано у 2008 р.

ХАРКІВ 2012

АКТУАЛЬНІ ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Лозовой В. О., Єрахторіна О. М.
м. Харків, Україна

ЛЮДИНОЗНАВСТВО ЯК СИСТЕМНЕ ЗНАННЯ ПРО ЛЮДИНУ, ОСОБИСТІТЬ І ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ

Життя початку ХХІ сторіччя демонструє необхідність переосмислення теоретичних і практичних засад існування людства, подальша перспектива якого в умовах антропологічної кризи стає досить невизначеною. Українське суспільство, що переживає період переходу до суспільства сталого розвитку, характеризується кризою цінностей, і в умовах свободи вибору індивід може за орієнтир обрати і вищі, і хибні цінності, може вдосконалювати себе в інтересах суспільства чи переслідувати егоїстичні, асоціальні цілі. Крім того, процес становлення української держави неможливий поза європейською цивілізацією. Разом з тим входження до її соціального, політичного і культурного простору можливе лише за умови вирішення гуманітарних проблем у контексті сучасної духовності, що під силу лише всебічно розвинутій людині – особистості з високим рівнем моральнісної культури і творчого потенціалу, з гуманістичною спрямованістю діяльності і поведінки.

Серед низки факторів, що мають сприяти зростанню моральної культури українців і тим самим відродженню українського суспільства на етапі його переходу до суспільства сталого розвитку (належне забезпечення матеріальних потреб для особистісного розвитку та продовження роду; посилення виховної функції родини; орієнтація засобів масової інформації на розвінчання культу гедоністично-споживацького ставлення до життя тощо), одне із провідних місць посідає реформування системи освіти.

В.Г. Кремень зауважує, що «людиноцентризм – це вимога часу. Велика відповідальність лягає на освіту: її обов'язок – виростити творчу людину, здатну відповісти на виклики ХХІ сторіччя. Адже це час

постійних нестримних змін, час формування нового буття, до якого людину потрібно підготувати» [4, с. 17]. Таким чином, освіта заради освіти, заради отримання професійних знань, вмін та навичок мало чого варта без її духовної, гуманістичної складової.

У зв'язку із зазначеним продуктивною нам здається пропозиція внесення до блоку соціально-гуманітарних дисциплін як обов'язкової навчальної дисципліни «Людинознавство» у середній школі та на перших курсах вищих навчальних закладів, де потрібно прищеплювати слухачам ті риси, що відповідають загальнолюдським цінностям.

На наш погляд, навчальна дисципліна «Людинознавство» має світоглядно-практичну функцію, головною метою її вивчення можна вважати формування світогляду особистості на гуманістичних засадах, або, за визначенням М.С. Кагана, на засадах діалогічного антропоцентризму, і необхідності втілення позитивної особистісної Я-концепції у конкретних актах добротворчості. Актуальність подібного спрямування навчальної дисципліни обґрунтовується тим, що на межі третього тисячоліття співвідношення сил людини і її середовища докорінно змінюється у бік посилення залежності середовища від діяльності людини. Це пояснюється тим, що людство досягло такого рівня свідомості і самосвідомості, який дозволяє йому свідомо регулювати свої відносини із соціальними інститутами і природними стихіями, свідомо спрямовувати свою діяльність у галузі науки і техніки, технологій і комунікацій, освіти і виховання, добре усвідомлюючи, на основі здобутого наукового знання, реальні межі своїх можливостей, що обумовлені об'єктивними законами життя природи, суспільства і культури. Початок ХХІ сторіччя демонструє таку ситуацію, коли людство наділено безмежними можливостями для реалізації технічного і техногенного потенціалів, але багато хто не має досить тих внутрішніх, духовно-моральнісних орієнтирів, що визначали б засади такої діяльності: хтось переслідує суто егоїстичні, іноді асоціальні цілі, хтось, навпаки, не припускає для себе можливості антигуманних дій. Формування особистості, діяльність якої базується на гуманістичних засадах, має бути одним із основних завдань сучасної освіти.

Одним із перших проблему комплексного вивчення людини поставив у 60-70-х роках ХХ ст. радянський психолог Б.Г. Ананьєв (м. Ленінград), який фактично продовжив ідеї В.М. Бехтерева. У його працях узагальнюється досвід досліджень людини, здійснених у різноманітних дисциплінах; окреслюється коло питань, вивчення яких має особливу актуальність. Говорячи про людинознавство, Б.Г.

Ананьєв стверджував необхідність комплексного підходу до людини з метою формування індивідуальності. Сама стратегія комплексних досліджень є наслідком постановки і теоретичного осмислення проблеми людини-індивідуальності.

На початку ХХІ сторіччя продовжується розвиток ідей щодо необхідності впровадження до навчально-виховного процесу навчальної дисципліни, що має назву «Людинознавство». Безумовний інтерес викликає перша в Україні спроба в інтегрованому вигляді на наукових, філософських і релігійних засадах розкрити в цілісному вигляді зміст навчального курсу «Основи людинознавства», запропонованого Л.В. Багліною. Головна мета цього курсу, як слушно зауважує автор, – «сприяння розвитку Людини в людині, людини як громадянина планети, людини як громадянина суспільства, сприйняття життя як Цілого, пізнання й прийняття оточуючих людей, а також власної особистості» [1, с. 275]. Безумовним досягненням автора є орієнтація спрямованості молоді людини на людинознавчому аспекті в її житті і професійній діяльності.

Подібна дисципліна як факультативна введена до загальноосвітньої школи Росії (9–11 класи). Її автор, Л.І. Маленкова, вважає, що саме старшокласники стають повноцінними суб'єктами виховання, бо у цьому віці починається активний процес саморозвитку. У наш нестабільний і непевний час зовнішні виховні впливи відіграють визначальну роль до підліткового віку. Період підліткового віку – це період становлення особистості, коли формуються риси характеру і основні форми поведінки, основи моральності, становлення вольової сфери дитини. Відбувається формування системи особистісних цінностей, що визначатимуть у подальшому зміст діяльності підлітка, сферу його спілкування, ставлення до людей і до самого себе. Вивчення фізіології людини та валеології сприяє усвідомленню необхідності нормального фізично-психічного розвитку людини на шляху її подальшого самовизначення та самореалізації.

Зміст навчальної дисципліни «Людинознавство» може бути представлений трьома рівноцінними тематичними блоками: 1) знання про людину як природну, біологічну істоту – до цього комплексу можуть ввійти дані всіх наук про людину як живу істоту; 2) знання про людину як соціальну істоту; 3) знання про людину як духовну істоту. При цьому вихідним пунктом у формуванні навчальної програми стає не тільки визнання цілісності людини, а обґрунтування справжньої цілісності людини на основі інтеграції уявлень про неї як істоту, єдину у своїй природності, соціальності і духовності.

Необхідність залучення до програми навчальної дисципліни «Людинознавство» вивчення людини як біологічної істоти стрімко зростає, оскільки в умовах НТР біологічні основи людської істоти піддаються потужному деформуючому впливу. Нервово-психологічні стреси, хвороби, екологічні проблеми, що пов'язані із забрудненням навколишнього середовища, розглядаються як глобальні проблеми, які загрожують існуванню людини як біологічного виду. Це змушує багато в чому переосмислювати проблему співвідношення біологічного і соціального в людині. Як біологічний вид людина надзвичайно пластична і біологічна організація дозволяє їй адаптуватися до широкого діапазону зовнішніх умов. Однак і її можливості не безмежні, оскільки сьогодні створює умови, за межами яких біологічна організація людської істоти набуває незворотних змін, що загрожують її існуванню. Особливої складності цій ситуації надає той факт, що пагубний вплив багатьох факторів (наприклад, радіації) безпосередньо не відчувається людьми і відгукнеться лише в майбутньому. Все це робить неможливим зневажливе ставлення до біології людини. Тим більше, що біологічна організація людської істоти є чимось самоцінним і жодні соціальні цілі не виправдовують насилля над нею.

Отже, основне завдання першого тематичного блоку полягає у формуванні у слухачів комплексу знань про організм людини, представлених різними галузями науки: анатомією, фізіологією, генетикою, гігієною, психологією, валеологією. Структура цього блоку може виглядати так: 1) науки про людину як вид; 2) науки про людину як індивіда. **Науки про людину як вид** представляють: 1) **антропологія**, з трьома розділами: а) морфологія (досліджує соматичну організацію, найбільш тісно пов'язана із анатомією, фізіологією, фізикою, хімією); б) антропогенез (вивчає зміну природи людини у поколіннях і пов'язаний найбільше з археологією, палеонтологією, палеосоціологією); в) расознавство (вивчає расогенез); 2) **медицина**, що займається питаннями здоров'я, гігієни, профілактики, лікування; 3) **медико-біологічні науки**: фізіологія, біохімія, біофізика, психофізіологія, нейропсихологія, загальна психологія людини.

Призначення другого блоку «Людина в соціальному середовищі» - сформувати у слухачів стійке уявлення про обопільний вплив особистості і соціуму, необхідність відповідального ставлення до формування власного біографічного проекту та стратегії його втілення у соціальному середовищі. Питання цього блоку передбачають формування у слухачів комплексу знань щодо проблем соціології

особистості, а саме: співвідношення понять «індивід» - «особистість»; соціалізація особистості; специфіка соціальної взаємодії особистості і суспільства; соціальні особистісні типи; рольова концепція особистості; особистість і фундаментальні цінності суспільства; сучасні проблеми соціалізації особистості в сучасному українському суспільстві тощо. Основний понятійний апарат: соціалізація особистості, біографічний проект, соціальна зрілість, менталітет.

Людина – одночасно і природна, і суспільна, й духовна істота, яка не може зводитися до певних соціальних функцій. Цілісна людина взаємодіє із цілісним світом, самостверджуючись в ньому у природній, соціальній і духовній сферах свого здійснення. І у кожній з цих сфер вона виявляє себе, знаходячи вияв власним сутнісним силам. Свої сутнісні сили людина знаходить і реалізує, виступаючи в суб'єктних (активних) і об'єктних (пасивних) ролях у процесі взаємодії зі світом. У природній сфері людина виявляє себе як організм – сукупність природних сил. У соціальній сфері людина виявляє себе як особистість – носій соціальних статусів, ролей, функцій. У духовній сфері людина представлена певною сукупністю духовних сил. Життя людини – процес безперервного становлення цілісності його природно-органічних, соціально-особистісних і духовно-душевних складових. Ця цілісність – відображення єдності людини і світу, здібностей і цінностей, потреб людини і умов їх реалізації. У природно-органічній проекції людська цілісність виступає як єдність життєдіяльності організму і природних умов її здійснення. У соціально-особистісній проекції виявляється єдність суб'єктних рис особистості і соціальних умов їх виявлення. Духовно-душевна проекція – це єдність істинного і реального сенсу життя. Можна сказати, що набуття духовності – це основне призначення людини: лише за умови досягнення стадії духовності природно-соціальна людська суб'єктність може реалізувати себе як особистість, індивідуальність.

Саме тому третій блок навчальної дисципліни «Людинознавство» має розкрити питання, пов'язані із формуванням духовності особистості: поняття духовної культури; духовні орієнтири особистості (мораль, цінності, ідеали); світогляд, сенс життя та їх роль у житті людини; моральна свідомість; моральний вибір і відповідальність особистості; моральна культура особистості та її формування; моральна культура спілкування; культура становлення індивідуальності тощо. Важливим фактором, що може сприяти розвитку духовності особистості, є ознайомлення слухачів з життям індивідуальностей, біографічний проект яких будувався на основі гуманістичного

світогляду, що відповідним чином спрямовує реалізацію їх потенціалу на альтруїстичній основі (Альберт Швейцер, Махатма Ганді, Ірена Сандлер та інші). Основний понятійний апарат: мораль, добро і зло, біографічний проект, загальнолюдські цінності, справедливість, обов'язок, відповідальність, моральна культура особистості, культура спілкування, самовиховання, самовдосконалення тощо.

Поділ людинознавства на багаточисельні науки необхідний для глибокого, ґрунтовного і послідовного вивчення людини. Тому у старших класах середньої школи слід орієнтувати на вивчення людини в її фізіолого-психологічному вимірі, а у вищій школі (на 2 - 3 курсах) – як соціально-духовну істоту, здатну до самостворення індивідуальності, вироблення індивідуальних механізмів саморегуляції поведінки на гуманістичних засадах.

В умовах переходу від соціоцентричної світоглядної парадигми до індивідоцентричної важливим залишається формування системи цінностей майбутнього фахівця, де б загальнолюдські і національні цінності були домінуючими, а принципи гуманізму, патріотизму, справедливості – базовими. Мова йде про формування людиноцентричної спрямованості світогляду фахівця. Інформаційна цивілізація з її індивідоцентричною світоглядною парадигмою спонукає до формування не стільки соціально типового, скільки особливо індивідуального, тобто індивідуальності кожної людини. Це ставить особливі завдання і перед вищою школою: застосовувати і впроваджувати педагогіку партнерства, шукати шляхи індивідуалізації підготовки своїх випускників, впроваджувати підготовку майбутніх спеціалістів за індивідуальними планами тощо. А введення до навчальних планів підготовки фахівців, особливо тих, об'єктом діяльності яких є людина, навчальної дисципліни «Людинознавство» допомагало б студентів вдосконалювати механізми саморегуляції власної поведінки, здійснювати постійне самопізнання, самоаналіз, самооцінку, зі знанням справи створювати біографічний проект й реалізувати його у стінах навчального закладу, виправляти недоліки у результаті попереднього виховання тощо. В той же час вирішення практичних задач вимагає об'єднання знань про людину у цілісну систему. У прикладних людинознавчих дисциплінах виникає особливий, порівняно з теоретичними, підхід. Прикладне людинознавство орієнтоване на роботу з конкретною людиною з усім комплексом її різнорівневих якостей. Вирішуються задачі діагностики станів, властивостей і можливостей конкретної людини, практичної роботи з окремою людиною з метою її виховання, навчання, профілактики або лікування.

Ця особливість проявляється у різних людинознавчих дисциплінах прикладного характеру, де питання збалансованості загального та індивідуального (неповторного) набуває особливої значущості.

Результатом вивчення навчальної дисципліни має стати формування особистості, основоположним мотивом якої є не просто набуття знань, вмінь та навичок для отримання якомога більшої зарплатні (негативна спрямованість особистості), коли моральний аспект професії мало кого цікавить (можна почути, наприклад, від студента юридичного вищого навчального закладу, що основні професійні якості юриста – це хитрість і вміння маніпулювати людьми і фактами), а такої особистості, основою світогляду якої є гуманістичні цінності, а процес її самовдосконалення є безперервним і безкінечним. Такий фактор має серед інших сприяти вирішенню однієї з найактуальніших проблем сучасності – необхідності створення умов для формування особистості, що здатна не тільки до індивідуальної самореалізації та конкуренції, а особистості цілісної, спроможної до виявлення вищих людських якостей, які й визначають її світоглядну, громадянську і життєву позицію. Становлення особистості, для якої гуманістичні цілі, інтереси і потреби інших людей набувають провідного значення, можливе за тієї умови, коли гуманістичне ставлення особистості до самої себе, до іншої людини, до суспільства, до природи, до майбутнього є не тільки запорукою реалізації власного «Я», а й умовою розвитку суспільства як цілісної системи.

Введення навчальної дисципліни «Людинознавство» до навчальних планів підготовки фахівців, об'єктом професійної діяльності яких буде людина (вчителі, медичні, соціальні працівники, юристи, журналісти, державні службовці, управлінці тощо) дуже важливо, оскільки допоможе бачити об'єкт у системному вигляді.

Література:

1. Батліна Л.В. Основи людинознавства: Людина в цілому: Навчальний посібник / Л.В. Батліна. – К.: КНТ, 2008. – 329 с.
2. Батліна Л. В. Проблеми і зміст духовного самовдосконалення людини / Л. В. Батліна // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. праць. – Луганськ, 2004. – С. 37–44.
3. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В.Г. Кремень. – К. : Педагогічна думка, 2009. – 520 с.
4. Кремень В. Філософія чело́векоцентризма как теоретическая составляющая национальной идеи / В. Кремень // Зеркало недели. – 2005. – № 31 (559). – С. 17-18.
5. Маленкова Л.И. Человечковедение: Программа и метод. материалы / Л.И. Маленкова. – М. : ТОО ИнтелТех, 1993. – 208 с.

